

Чорна О.О. Співпраця школи та сім'ї у вихованні в молодших школярів шанобливого ставлення до людей / О.О. Чорна // Вісник Черкаського університету; серія «Педагогічні науки». – Випуск 98. – Черкаси, 2007. – 146-151.

В наш час, коли школа захопилася виконанням інноваційних технологій, а батьки здебільшого переймаються матеріальним забезпеченням сім'ї, почали виникати проблеми у духовному та моральному вихованні дітей. Для учнів молодшого шкільного віку школа та сім'я є основними виховними інститутами. Тому виховання у цьому віці значною мірою залежить від узгодження їх зусиль. Зазвичай діти перебувають вдома більше, ніж у школі. І коли школа виховує певні моральні якості, а вдома вся ця виховна робота, на яку вчителі витрачають багато зусиль, не знаходить підтримки, то необхідні якості не тільки не закріплюються, а, навпаки, руйнуються. Тому діти, обертаючись у виховному середовищі «школа-сім'я», не повинні відчувати протиріч. Адже будь-які розбіжності можуть призвести до того, що вихованці оберуть свій власний шлях, легкий і, як правило, хибний.

Контактуючи з іншими людьми, школярі мають не тільки знати, вміти, але й відчувати як себе поводити з оточуючими. Ставлення до однолітків, батьків, вчителів, старшого покоління, до зовсім незнайомих людей може різнитися, але воно зобов'язане бути шанобливим. Кожна людина за своїм походженням, соціальним статусом, фізичним, розумовим розвитком, творчим потенціалом, професійністю особлива і цю особливість потрібно навчити бачити та шанувати. А це можливо лише за умови тісної співпраці вчителя та батьків.

Тому ми поставили перед собою мету вивчити думки провідних педагогів про цінність взаємодії школи та сім'ї і на їх основі розробити

рекомендації щодо виховання у молодших школярів шанобливого ставлення до людей.

Видатний український педагог В.О.Сухомлинський зазначав: «У перші роки шкільного життя надзвичайне значення має зв'язок школи з батьками – підкреслюю – з обома батьками, і з матір'ю, і з батьком. Індивідуальні бесіди вчителя, директора школи із матерями й батьками, роздуми, поради – це наша лабораторія виховання. Ми спільно міркуємо, що повинна робити дитина, у чому має полягати її активна діяльність, щоб вона відчувала серцем, що живе серед людей»[5, 546].

Першокласник, потрапивши у нове середовище, досить часто розгублюється. Хто правий: вчитель чи батьки? Кого йому варто наслідувати, кому довіряти, з ким співпрацювати? Для учнів цього віку характерно бачити вчителя взірцем, а думку батьків, у такому випадку, ігнорувати. Проте, можлива й інша ситуація, коли діти щиро люблячи та слухаючи своїх батьків, відверто не бажають визнавати вчителя, його порад. І тому, щоб не змушувати дітей обирати, кого слухатись, шанувати, кого більше чи менше поважати, вчитель і батьки мають об'єднати свої зусилля, образши єдину лінію у вихованні. І вже спільними силами зможуть виховати повагу, шанобливе ставлення не тільки до вчителя, матері, батька, а й до інших людей.

Як педагог, В.О.Сухомлинський у співпраці з батьками виховував любов, пошану, повагу до людей через створення краси, турботу про красиве для оточуючих та своїх рідних. Це була спеціальна школа виховання почуттів.

Так, восени проводилось Свято Троянди. Це і сімейне, і шкільне свято. В цей день кожна дитина саджає на присадибній ділянці батьків кілька кущів троянди. Звичайно, вихованці одразу не відчували задоволення та радості від здійсненої праці. «Але ось з'являється перший бутон, другий, третій. Бутони розкриваються, блищать на сонці червоні, рожеві, сині, голубі пелюстки. Вогники радості в дитячих очах у

цю пору ні з чим не можна порівняти... Це радість творення добра для найдорожчих людей – матері, батька, дідуся, бабусі. І це добро зворушує, хвилює, радує дитяче серце, тому, що добро це – краса» [5, 547].

Переходячи до другого класу діти разом з батьками і вчителями закладають Сад Вдячності для людей, які десятки років пропрацювали на землі. Ця праця одухотворена високою метою: принести радість людям. А коли досягають перші плоди, діти запрошують у сад шанованих односельчан. Адже, «у повазі до старості найяскравіше виявляється повага до людини. Неповага, а тим більше байдужість до старості жорстоко мстить суспільству – безсердечністю, злом, душевною порожнечою, злочинністю» [5, 548].

Отже, В.О.Сухомлинський виховував сердечне, турботливе, шанобливе ставлення до людей через створення краси для інших та бажання принести радість іншим. Він був твердо переконаний, усе, що дає дитині естетичну насолоду, радість, задоволення, має чудодійну виховну силу, яка збільшується вдвічі, коли вчитель і батьки об'єднують свої зусилля.

Педагоги О.С.Богданова та В.І.Петрова у своїй праці «Виховання культури поведінки учнів 1-3 класів» також великого значення надають спільній роботі вчителя і батьків. Зокрема вони зазначають: «Як би добре не працювала школа, але якщо її вимоги не будуть підтримуватися дома, в сім'ї, процес виховання надзвичайно ускладниться і далеко не завжди зможе дати позитивні результати» [2, 135].

Виховання – це тривалий процес, який вимагає постійного виконання вправ у різних обставинах. А ці вправи, на думку дослідниць, не можуть бути організовані тільки школою, вони повинні мати продовження і в сім'ї. Великий вплив у процесі виховання має загальна організація життя сім'ї, її побут, тон і атмосфера, які там панують, характер сімейних відносин. Якщо батьки виховують дитину у несприятливих обставинах, то перед вчителем постануть проблеми, пов'язані з перевихованням та

руйнуванням сформованих негативних звичок. А перевиховання – процес більш складний і тривалий, ніж виховання.

О.С.Богданова та В.І.Петрова важливу роль у вихованні культури поведінки надають особистому прикладу не тільки вчителя, але й батьків: «Якщо батько і мати грубо, неухважно і нешанобливо ставиться до старших у сім'ї, то таке ж відношення до своїх бабусь і дідусів переймають діти» [2, 137].

Ніколи не можна забувати, що діти, особливо молодшого шкільного віку, не можуть ставитись критично до поведінки дорослих, вони наслідують їх і в поганому, і в хорошому. Тому у сім'ї повинні повсякчасно стежити за своєю поведінкою, своїми діями і вчинками.

Дійсно цінну пораду батькам дав видатний педагог А.С.Макаренко. Він казав: «Ваша власна поведінка – вирішальна річ. Не думайте, що ви виховуєте дитину тільки тоді, коли з нею розмовляєте або повчаєте її, або наказуєте їй. Ви виховуєте її в кожний момент вашого життя, навіть тоді, коли вас немає дома. Як ви одягаєтесь, як ви розмовляєте з іншими людьми і про інших людей, як ви радієте або сумуєте, як ви поводитесь з друзями і з ворогами, як ви смієтесь, читаєте газету, – все це має для дитини велике значення. Найменші зміни в тоні дитина бачить або відчуває, всі повороти вашої думки доходять до неї невидимими шляхами, ви їх не помічаєте. А якщо дома всі грубі або хвастливі, або ви пиячите, а ще гірше, якщо ви ображаєте матір, вам уже не треба думати про виховання: ви вже виховуєте своїх дітей і виховуєте погано, і ніякі найкращі поради і методи вам не допоможуть» [3, 260].

У своїй праці О.С.Богданова та В.І.Петрова дають рекомендації, як виховати культуру поведінки у молодших школярів спільними зусиллями школи та сім'ї. Враховуючи те, що однією із форм культурної поведінки є шанобливе ставлення, дані рекомендації, на нашу думку, матимуть цінність і для нас. Наведемо та прокоментуємо основні з них.

1. У вихованні культурної поведінки, крім загальної роботи з усіма сім'ями, важливо здійснювати індивідуальну роботу з батьками. Необхідно перш за все в'яснити, чому учні не виконують правил культурної поведінки. Адже причини можуть бути різними: діти беруть приклад з батьків, ростуть егоїстами, чи просто ігнорують батьківське виховання. Тому, залежності від встановленої причини вчитель буде індивідуальну роботу з кожною сім'єю.

Якщо батьки не шанують своїх батьків, один одного, то і діти, звичайно не будуть шанобливо до них ставитись. Батьки, які обмежують себе, віддають все дитині, виконують всі її забаганки, теж не стануть шанованими нею. Батьки, педагогічна культура яких бажає бути кращою, не можуть обійтись без вчительської допомоги.

2. Дуже важливо, щоб батьки постійно контролювали не тільки свою дитину, але й поведінку всіх дітей на вулиці, у дворі, в магазині, транспорті і т. д. Жоден дорослий не повинен проходити повз порушення порядку дітьми, їх невихованості, грубощів, неввічливості, проявів непошани. Тільки у цьому випадку можна сподіватись на успіх виховання.

3. Чотири рази на рік для батьків варто проводити лекції-бесіди. Кожна лекція має бути розрахована на 15-20 хвилин, тому важливо відібрати для неї основні питання. Під час лекції варто використовувати матеріал із життя класу. Так випадки нешанобливого та шанобливого ставлення учнів один до одного, до вчителя, техпрацівників необхідно розглянути, порівняти, обговорити, зробити висновки, які допоможуть розв'язати дану проблему. Лекція завжди має переходити в бесіду чи дискусію.

4. Необхідно, щоб батьки кожної дитини хоч інколи були присутніми на бесідах, вправах, іграх, які вчитель проводить зі школярами. Вони побачать, як вчитель працює, які використовує прийоми, як веде бесіду з учнями, які факти із життя класу обговорює, як обговорює їх, які методи виховання дітей найбільш ефективні. Батьки, порівнявши побачене з тим,

як вони виховують дітей вдома, можуть зробити для себе висновки, можливо, щось варто змінити в сім'ї.

5. Деякі заняття мають бути підготовлені і проведені тільки з активною допомогою батьків. Вони можуть поставити сценки, вивчити з дітьми невеликі п'єски, організувати рейди, підібрати ілюстрації і факти до наступного заняття. На самому занятті батькам варто провести невелику бесіду з дітьми, використовуючи приклади поведінки дитини вдома. Вчитель повинен заздалегідь підготувати батьків до проведення бесіди, щоб вийшла дійсно бесіда, а не читання моралі.

Такі заняття дають змогу батькам і дітям порозумітися, стати ближчими. Проводячи бесіду з учнями, батько чи мати займають позицію вчителя, що надає їм в очах дітей певної ваги, значущості. Це сприяє появі у школярів шанобливого ставлення до своїх батьків та батьків однокласників.

6. В кінці навчального року варто зробити підсумки. Вчитель розповість про те, як проводилась робота в школі, і її наслідки. Батьки, в свою чергу, можуть розповісти про зміни в поведінці дітей. І, звичайно, необхідно підготувати план подальшої спільної роботи школи та сім'ї.

На нашу думку дані рекомендації сприятимуть вихованню в учнів шанобливого ставлення до людей, як форми вияву культури поведінки. А у спільній діяльності вчителя, батьків та дітей формуватиметься взаєморозуміння, взаємоповага, взаємодовіра, що забезпечить успіх будь-яких виховних цілей.

Педагоги-практики Б.О.Азова та С.Є.Крол у виховній діяльності широко використовують таку форму зв'язку школи і сім'ї, як розповсюдження педагогічної літератури. Спрямовуючи читання батьків, вчителі допомагають їм зрозуміти прочитане, зробити конкретні висновки і застосувати їх у вихованні своїх дітей.

Важливе місце у виховній діяльності займає обмін позитивним досвідом. В цьому нас переконують педагоги: «Дану форму роботи ми

намагалися поширити якнайбільше. До кожних батьківських зборів готували виступ одного з батьків. Такі виступи про систему виховання в сім'ї батьки слухають з особливою увагою. Потім відбувається обмін думками. Це не тільки підвищує педагогічну озброєність батьків, а й сприяє підвищенню їх відповідальності перед колективом за виховання своїх дітей» [1, 67].

Бесіди за батьками Б.О.Азова та С.Є.Кроп рекомендують проводити у домашній обстановці, яка має налаштувати на серйозний лад. Їх слід здійснювати таким чином, щоб завоювати довір'я батьків, установити з ними дружні стосунки. Для цього дослідники рекомендують поводити себе з батьками стримано й тактовно, ніколи не підвищувати тону, не робити образливих зауважень. Особливо це важливо тоді, коли ми ставимо перед собою мету виховати шанобливе ставлення до людей. У такому випадку вчитель зобов'язаний бути взірцем стриманості, тактовності, ввічливості.

Підвищуючи педагогічну культуру в сім'ях, Б.О.Азова та С.Є.Кроп намагалися переконати батьків у тому, що без їхньої допомоги, сприяння чи хоча б прихильності, вчителям важко буде виховати у дітей ті чи інші позитивні якості.

У праці «Виховання у дітей поваги до старших» Г.С.Прозоров підтримує думку інших педагогів: «Коли дитина починає навчатися в школі, на батьків покладається новий обов'язок – діяти у повній згоді зі школою. Єдині вимоги в сім'ї повинні співпадати з вимогами в школі. ...без постійного зв'язку школи і сім'ї, батьків і вчителів не може бути правильного виховання» [4, 10 -11].

Тобто, допомога батьків школі повинна виражатися перш за все у висуненні тих самих вимог, які висуває учням школа. Це необхідно в інтересах виховання як особистості дитини, так і виховання у дітей поваги до старших. Отже, виховання поваги до старших педагог вбачає у тісній співпраці школи та сім'ї. На його думку школа, в першу чергу, має

виховати у дітей любов і повагу до батьків. Батьки ж повинні виховати любов і повагу до вчителя. Якщо комусь із батьків може здатися, що вчитель припустився помилки, вчинив неправильно, потрібно свої сумніви вирішувати за відсутності дитини. В очах учня особистість учителя повинна бути авторитетною. Це необхідно для правильного виховання дітей і підвищення авторитету вчителя. Те ж саме має чинити вчитель по відношенню до батьків. Ні в якому разі не повчати батька чи матір перед дітьми. Поважаючи вчителя та батьків, діти швидше навчаться і звикнуть поважати всіх старших.

У своєму дисертаційному дослідженні «Формування моральних ставлень молодших школярів у навчально-виховному процесі школи та сім'ї» О.П.Штихалюк зазначає: «Дослідження продемонструвало необхідність здійснення варіативного, диференційованого підходу педагогів до роботи з сім'єю: виділення груп батьків на основі подібності виховних впливів на дитину, вибір найбільш ефективних шляхів та форм роботи щодо кожної типологічної групи окремо» [6, 16].

Також, врахувавши особливості спільної діяльності школи та сім'ї, дослідниця визначила та уточнила їх функції у моральному становленні школярів: включення їх в систематичну навчальну та господарську побутову працю, вироблення навичок та вмінь раціональної організації праці та відпочинку, виховання в учнів свідомого ставлення до духовних та матеріальних цінностей, природного середовища, до сімейного та громадського надбання, виховання розумних потреб та вміння співвідносити їх з економічними можливостями сім'ї, формування у дітей моральних звичок.

Таким чином, функції школи та сім'ї в питанні морального виховання молодших школярів та формування їх ставлень взаємоперетинаються та взаємодоповнюють одне одного, що створює сприятливі умови для організації їх взаємодії, при провідній ролі школи. Вона визначає

педагогічні завдання, зміст та форми взаємодії з сім'єю, обов'язково зважаючи на особливості виховних впливів батьків на дитину.

Вивчивши досвід вищезазначених педагогів, ми дійшли висновку, що вихованню у молодших школярів шанобливого ставлення до людей сприятиме висока педагогічна компетентність батьків, яка набувається у тісній співпраці зі школою; емоційна комфортність як в сім'ї, так і в школі; атмосфера взаємодопомоги; систематичність спільної роботи школи і сім'ї.

Організація в сім'ї і школі атмосфери працьовитості, залучення дитини до виконання повсякденних трудових обов'язків дозволяє формувати у неї не тільки позитивне відношення до праці людей, але й виховувати шанобливе ставлення до них.

Практична допомога дітей в сім'ї зближує їх з батьками. Діти, відчуваючи настрій батьків, бачать, що вони їм потрібні. Це вимагає від дітей виходу за межі своїх егоїстичних потреб, залучення їх до загальних інтересів. У дітей формується почуття відповідальності, турботи, уваги до членів сім'ї, що стає основою для виховання шанобливого ставлення до людей.

Оскільки спочатку шанобливе ставлення виявляється дітьми до авторитетного для них дорослого, який турбується про них, а потім вже до інших людей, то спочатку потрібно організувати вправління у вчинках, які характерні для шанобливого ставлення до близьких людей, до своїх батьків. Варто в іграх чи в повсякденному житті показати дітям батька і матір як гарних, добрих людей, про яких треба турбуватися.

Основною формою вправління має стати виконання доручень: допомогти мамі по господарству; змайструвати щось з татом; доглянути меншого братика тощо.

Вправлянню дітей у шанобливому ставленні, крім повсякденної діяльності, допоможуть сюжетно-рольові ігри, зміст яких вимагає вияву

елементів шанобливості («Лікарня, лікарі, хворі», «В автобусі», «У магазині»).

Дітям варто дати завдання дізнатися у батьків ким вони працюють, чим займаються. Батькам, в свою чергу, запропонувати акцентувати увагу дітей на позитивних вчинках (своїх, близьких людей). Це викличе у дітей гордість за батьків і спонукатиме до проявів спочатку до них, а потім до всіх людей, шанобливого ставлення, бажання бути схожими на батьків.

Систематична робота школи та сім'ї має ґрунтуватися на поєднанні педагогічної освіти з керівництвом педагогічною самоосвітою, на поєднанні колективних, групових та індивідуальних форм роботи з батьками. Спільну діяльність школи та сім'ї варто здійснювати через загальношкільний та позакласний лекторій, різні педагогічні тренінги, індивідуальні консультації, на зборах батьків, де вивчаються та обговорюються такі питання, як мета, завдання і принципи виховання у молодших школярів шанобливого ставлення до людей.

Саме з батьками вчитель має розробляти ігрові та навчальні програми, що сприятимуть вихованню шанобливого ставлення до людей. Ми пропонуємо таку тематику занять: «Школа ввічливості», «Кожна людина цікава й цінна», «Маленькі леді та джентельмени», «Я, тато і мама – партнери» тощо. На нашу думку, ігри, уроки, свята на задані теми в тісній співпраці вчителя, батьків та дітей сприятимуть досягненню виховних цілей.

Отже, виховання у молодших школярів шанобливого ставлення до людей потребує системних заходів, комплексних удосконалень у спільній діяльності сім'ї та школи з дотриманням таких умов, як:

- поетапна підготовка батьків до постійного збагачення морального середовища сім'ї; розвиток позитивної реакції на педагогічні завдання, самостійне їх розв'язання; розуміння батьками ролі й місця шанобливого ставлення до людей у житті дітей;

- органічне поєднання виховних зусиль батьків з діяльністю вчителя в єдиний цілісний педагогічний процес, що передбачає: визначення вчителем та батьками пріоритету розвитку шанобливості у дітей, організації адекватної цій спрямованості шкільної життєдіяльності, спільної роботи з батьками;

- стимулювання прагнення дітей до постійного морального збагачення середовища сім'ї: перебудова всіх зв'язків і стосунків дітей, надання особистості школяра можливостей вільного переходу від одного виду діяльності до іншого з метою виховання у дітей шанобливого ставлення до людей;

- запровадження спеціальних вправ для батьків і дітей на закріплення гуманних стосунків та засвоєння шанобливого ставлення до людей.

Список використаних джерел

1. Азова Б.О., Крол С.Є. З досвіду виховання в учнів навичок і звичок культурної поведінки. – К.: Радянська школа, 1962. – 75с.
2. Богданова О.С., Петрова В.И. Воспитание культуры поведения учащихся 1-3 классов. – 2-е изд., испр. – М.: Просвещение, 1978. – 159с.
3. Макаренко А.С. Книга батьків. – К., 1980. – 327с.
4. Прозоров Г.С. Воспитание у детей уважения к старшим. – М., 1959.
5. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину // Вибр.твори: В 5 т. – К.: Радянська школа, 1976.- Т.2. – 670с.
6. Штихалюк О.П. Формування моральних ставлень молодших школярів у навчально-виховному процесі школи та сім'ї: Автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.07. – К., 2001. – 21с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ